

Turkish Studies

Comparative Religious Studies

Volume 14 Issue 4, 2019, p. 591-602
DOI: 10.29228/TurkishStudies.37839
ISSN: 2667-5544

Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: 27.09.2019

✓ Accepted/Kabul: 20.12.2019

📅 Report Dates/Rapor Tarihleri: Referee 1 (30.09.2019)-Referee 2 (29.09.2019)

This article was checked by intihal.net.

TÜRKİYE'DE İŞ KAZALARI VE KADER ANLAYIŞI ÜZERİNE TİPOLOJİK BİR ARAŞTIRMA: İŞ KAZALARI VE KADER ÖLÇEĞİ

Halil İbrahim AKKUŞ* - Kemaleddin TAŞ**

ÖZ

İş yerinde, çalışanların karşı karşıya kaldığı, yaralanma ve hatta ölümlerle sonuçlanabilen iş kazalarında Türkiye, dünya ve Avrupa sıralamasında önlerde yer almaktadır. İş kazalarının meydana gelmesinde birçok faktör etkili olmakla birlikte, gerekli tedbirleri alma ile risk almaya yönelik tutum ve davranışların arka planında birey ve toplumların inanç ve kabulleri önemli bir yer tutmaktadır.

Kader inancı ve kadercilik tartışmaları ilk çağlardan bu yana insanlığın gündeminde var olan gelmiştir. Kader konusunda hemen bütün inanç sistemlerinin birbirinden farklı ve zıt fikirleri aynı anda barındırdığı görülmektedir. Birey ve toplumların benimsediği kader anlayışı doğrultusunda tutum ve davranışlarının şekillendiği söylenebilir. Özellikle iş kazalarında, risk ve önlem almada bireylerin tutum ve davranışlarına etkisi bağlamında da kader anlayışı önemli bir yere sahiptir. Nitekim yapılan araştırmalarda yüksek düzeyde kadercilik anlayışının risk almayı arttırdığı ve önlem almayı azalttığı ortaya konmuştur.

Bu makalede iş kazaları ve kader anlayışı üzerine bir ölçek geliştirme çalışması yapılarak geçerlik ve güvenilirlik analizlerine ilişkin bulgulara yer verilmiştir. İş kazaları ve kader ölçeği 18 maddeli, 3 faktörlü geçerli ve güvenilir bir ölçektir. Yapılan analizler neticesinde iş kazaları ve kader anlayışına yönelik üç tip kader yönelimi ortaya konmuştur. Bunlar, “teslimiyetçi”, “tevekkülcü” ve “öz yeterlikçi” kader anlayışlarıdır.

* Dr. Diyanet İşleri Başkanlığı, E-posta: h_i_akkus@hotmail.com.

** Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, E-posta: kemaleddin@yahoo.com.

Ortaya konan geçerli ve güvenilir bu ölçme aracının, iş kazalarına yönelik yapılacak araştırmalara kaynaklık edeceği ve alanında bir boşluğun doldurmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, İş Kazaları, Kader, Tipoloji

A TYPOLOGICAL RESEARCH ON OCCUPATIONAL ACCIDENTS AND PERCEPTION OF DESTINY IN TURKEY: SCALE OF OCCUPATIONAL ACCIDENTS AND DESTINY

ABSTRACT

Turkey has located ahead of the world and European rankings at occupational accidents that workers faced in the workplace and could be resulted in injury and even death. Although many factors are effective in the occurrence of occupational accidents, the beliefs and acceptances of individuals and societies play an important role in the background of attitudes and behaviors towards taking risks and taking necessary precautions.

The faith of fate and destiny debates have been on the agenda of mankind since the early ages. It is seen that almost all belief systems contain different and opposite ideas at the same time on fate. It can be said that attitudes and behaviors are shaped in line with the understanding of destiny adopted by individuals and societies. Fate understanding has an important place in the context of its effect on individuals' attitudes and behaviors on risk and prevention especially in occupational accidents. As a matter of fact, researches have shown that high level of fatalism increases risk taking and reduces precautions.

In this article, a scale development study on occupational accidents and fate understanding is made and findings related to validity and reliability analysis are presented. "Occupational Accidents and Fate Scale" has a valid and reliable scale with 18 items and 3 factors. As a result of the analyzes, three types of fate orientations have been put forward for the understanding of occupational accidents and fate. These are fate mentalities of "Submissive", "Resignation" and "Self Proficiency".

It is believed that this valid and reliable measurement tool will be the source of the researches about occupational accidents and will contribute to the filling of a gap in the field.

STRUCTURED ABSTRACT

Turkey has located ahead of the world and European rankings at occupational accidents that workers faced in the workplace and could be resulted in injury and even death. Although many factors are effective in the occurrence of occupational accidents, the beliefs and acceptances of individuals and societies play an important role in the background of attitudes and behaviors towards taking risks and taking necessary precautions. One of the prominent factors in this context is belief in fate.

The faith of fate and destiny debates have been on the agenda of mankind since the early ages. It is seen that almost all belief systems contain different and opposite ideas at the same time on fate. It can be

said that attitudes and behaviors are shaped in line with the understanding of destiny adopted by individuals and societies. Fate understanding has an important place in the context of its effect on individuals' attitudes and behaviors on risk and prevention especially in occupational accidents. As a matter of fact, researches have shown that high level of fatalism increases risk taking and reduces precautions.

In this article, a scale development study on occupational accidents and fate understanding is made and findings related to validity and reliability analysis are presented.

In this study, a Likert-type nine-point scale was developed to measure attitudes towards occupational accidents and fate. Firstly, the literature was examined and a questionnaire was formed and a 29-item application form was developed. The scale was applied to a group of 140 people working in industrial establishments in the Western Mediterranean region. After the missing and invalid forms were extracted, 135 questionnaires were entered into SPSS. The exploratory factor analysis of the scale was performed on the obtained data.

In our study, the factor load value of .30 and higher was taken as a criterion in evaluating the suitability of the items in the scale for a factor. After the data were found to be suitable for factor analysis, at the end of exploratory factor analysis, 11 items with factor load values less than .30 and difference between factor load values of two or more factors less than .10 were excluded from the scale. Before the data were analyzed again, 4. item was reversed which must be scored inverse and then exploratory factor analysis was repeated for the remaining 18 items in the scale.

The “Occupational Accidents and Fate Scale”, which consists of 18 items to determine the understanding of occupational accidents and fate, has three factors according to factor analysis results. The first of the important factors explained 27.49 percent of the total variance, the second factor 15.02% and the third factor 12.72%. The total variance explained by the three factors is 55.23%. The load values of the items in the first factor in their factor vary between 0.506-0.816. The same values are between 0.485-0.783 for the items in the second factor. The load values of the items in the third factor in their own factor vary between 0.444-0.768.

According to the results of item analysis conducted to evaluate the extent to which each statement distinguishes participants, it was seen that item total correlations were between 0.344 and 0.702. Accordingly, it can be said that each item constituting the scale of occupational accidents and destiny has a distinctive feature. Reliability coefficient of the scale the Cronbach alpha was found to be .80. These values are indicative of the reliability of the measuring instrument.

As a result of the analyzes, “Occupational Accidents and Fate Scale” has been seen a valid and reliable scale with 18 items and 3 factors. In this study, three types of fate orientations have been put forward for the understanding of occupational accidents and fate. These are fate mentalities of “Submissive”, “Resignation” and “Self Proficiency”.

With the mentality of submissive fate, the individual has to live the destiny which is pre-appreciated by the Divine power, he cannot afford to

change it, the work is the fate of the person, no precautionary measures can change the situation what will happen in business life, individual's will and orientations do not have a meaning, thereby cannot be held responsible for the happened, is meant an understanding of destiny.

What is meant by the resignation understanding of fate, although the individual's work and the fate of the person they live in, the will, direction and effort shown in this process are important, the individual is responsible for carrying out the necessary work and taking the necessary precautions to prevent accidents, only after they have fulfilled their responsibilities will they trust God, which he will trust and will then give his consent to appreciation, is a conception of fate.

By self proficiency fate, it is meant that fate has the approach that the individual's preferences, precautions and works are the main determinants of their lives, that all accidents with injuries, including death, can be prevented when necessary precautions are taken, hence the person responsible when causing the accident.

It is believed that this valid and reliable measurement tool will be the source of the researches about occupational accidents and will contribute to the filling of a gap in the field. At the same time, with the "Occupational Accidents and Fate Scale" we have developed, will have been opportunity to see and evaluate the understanding and attitude of destiny of the Turkish society, which is predominantly Hanafi-Maturidî.

Keywords: Sociology of Religion, Occupational Accidents, Fate, Typology.

Giriş

"İş kazası" kavramı; işyerinde işçinin karşı karşıya kaldığı istenmeyen, beklenmeyen, ihmalkarlık, kusur, dikkatsizlik, kasıt ve şanssızlık sonucu meydana gelen olayları kapsamaktadır. İş kazaları açısından Türkiye, dünyada üçüncü, Avrupa'da ise birinci sırada yer almaktadır (DEMİR vd. 2018: 189-197). Bu durumda, çalışanların sahip olduğu inanç ve kabulleri, sorumluluk, kader, kadercilik ve tevekkül anlayışları belirleyici olabilmektedir. Dolayısıyla, bireylerin inançları göz önünde bulundurularak yapılacak çalışmalarla inşa edilecek bir iş güvenliği kültürü, iş kazalarının önüne geçilmesini mümkün kılabilir.

Davranışın arka planını oluşturması bakımından tutumlar önem arz etmektedir. Tutumlar bireyin sosyalleşirken öğrendiği, belli bir süre devamlılık gösteren, birey ile obje arasındaki ilişkileri düzenleyerek objeye karşı bir yanlılık oluşturan ve olumlu ya da olumsuz davranışlara yol açabilen eğilimlerdir. Bireyin tutumları, deneyimleri ve edindiği bilgilerin örgütlenmesi ile oluşmaktadır. Dolayısıyla söz konusu deneyim ve bilgiler değiştiğinde tutum da değişebilmektedir. Tutumların bilişsel, duygusal ve davranışsal olmak üzere üç ögesi vardır ve bu ögeler arasında genellikle iç tutarlılık olduğu varsayılmaktadır. Bu varsayıma göre bireyin bir obje ile ilgili bildikleri ona olumlu bakmasını gerektiriyorsa (bilişsel öge), birey o objeye karşı olumludur (duygusal öge) ve bunu sözleri ya da davranışları (davranışsal öge) ile gösterir (TAVŞANCIL 2005: 71-72).

Bireylerin tutum ve davranışlarının arka planında önemli bir yere sahip olan kader meselesi ilahiyat, sosyoloji, felsefe, psikoloji gibi birçok disiplin tarafından ilgi gösterilen ve incelenen bir olgudur. Özellikle iş kazalarında, risk ve önlem almada bireylerin tutum ve davranışlarına etkisi bağlamında da kader anlayışı önemli bir yere sahiptir.

Kader olgusu söz konusu olduğunda zihinlerde genellikle “kadercilik” anlayışı belirlemektedir. Kadercilik (fatalizm), insan hayatının ve toplumsal düzenin doğaüstü bir güç tarafından değiştirilmez bir biçimde önceden belirlenmesidir (KİRMAN 2004: 120).

Kader inancı ilk bakışta ilahi dinler kaynaklı bir düşünce veya inanç olarak gözükmekle birlikte hayatın, insanların başına gelen olayların, doğaüstü bir güç veya güçler tarafından önceden bilinip, takdir edildiği şeklindeki kader inancının “Tanrı” kavramının olmadığı kültürlerde de yer edindiği görülmektedir. Bu durum, kader düşüncesi veya inancının ilahi dinlerin yanı sıra insanlığın/toplumsallığın bir ürünü olduğunu göstermektedir (MACİT 2014: 11).

Kader inancı ve kadercilik tartışmaları ilk çağlardan bu yana insanoğlunun gündeminde var ola gelmiştir. Felsefi anlamda fatalizmin panteist ve teist olmak üzere iki şekli vardır. Birinci şekil Spinoza’da görülür. Spinoza mutlak determinizme inanır. Ona göre her şey önceden tayin edilmiştir. İnsanın bu zarurete uymaktan başka yapacak bir şeyi yoktur. Tanrı da zaruri varlık olmakla birlikte zarurete uyarak meydana getirir. Tabiat ve alem Tanrı’dan ibaret olduğu için O, bir ve külli oluşu itibarıyla “yaratıcı tabiat”tır. Teist fatalizm ise Allah’ın gaybı, meydana gelmemiş her şeyi bilmesiyle ilgilidir. Bütün fiilleri önceden tayin edilen insana yapacak bir şey kalmamaktadır (BOLAY 1997: 504-505).

Yahudiliğin bazı mezheplerine göre her şeyin Tanrısal kaderle olduğuna inanılmaktadır. İnsanlar daha doğmadan bile aydınlık veya karanlık taraflardan birine aittir. Kaderleri ebediyen tespit edilmiştir, bu yıldızlara yazılmıştır. İnsanın kaderi tamamen Tanrı’nın elindedir. Buna göre, halkın mutlu veya mutsuz olması beşer kudreti, beşer hikmeti ile değil ancak Tanrı’nın mutlak kudreti ile gerçekleşir. Diğer bazı Yahudi mezheplerine göre ise Tanrı irade gücünü insana kullanması için vermiştir ve insan, bedeni ve ruhi kudretini kullanmalıdır. İnsan kendi kaderinin hâkimidir, iyi ve fenayı seçmekte tamamen hürdür. Beşeri işler ilahi müdahale ve idareden kesinlikle uzaktır (DAŞBADEM 2008: 25-57). Hristiyan inancında kader ile ilgili tartışmaların, büyük ölçüde, Hz. Adem’in işlediği kabul edilen aslî günahın sonraki nesillere etkisi meselesine bağlı olarak geliştiği görülmektedir. Katoliklikten farklı olarak, Protestanlıkta insanın, aslî günahla birlikte tam bir yetersizlik içinde olduğu kabul edilmektedir. Katoliklikte insanların bu dünyada yaptıkları iyi davranışların kurtuluşları açısından bir önemi vardır. Kurtuluşa erişeceklerin seçiminde Tanrı’nın karşılıksız bir insiyatife sahip olduğunu kabul etmekle birlikte, insanın iyi davranışlarının bu süreci tamamladığını savunmaktadırlar. Protestanlıkta ise insan, kendi yetileriyle ne kaderi hakkında kesin ve güvenilir bilgilere sahip olabilir ne de kendisini kurtuluşa götüreceği davranışları yapabilir. Protestanlar, insanları ebedî kurtuluşa erişenler ve ebedî cezaya mahkûm olanlar şeklinde iki kısma ayıran ezeli ve ilahî bir kararın varlığını kabul etmektedirler (TARAKÇI 2010: 93-119).

İslam tarihinde de kader konusu, üzerinde çok tartışılan konular arasında yer almaktadır. Tartışmaların ağırlıklı olarak insanın irade hürriyeti, fiil gücü, seçme imkânı, rızık, ecel gibi konular üzerinden yürütüldüğü görülmektedir. Mutezileye göre insan fiillerinde özgür irade ve kudrete sahiptir. Dolayısıyla işlediği fiillerin faili ve sorumlusudur. İnsanın kusur ve arzularına göre meydana gelen fiillerin ve sorumluluğun Allah’a isnat edilmesi kabul edilemez. İrade hürriyeti konusunda Mutezileye taban tabana zıt görüşlere sahip Cebriyye ise insanın irade hürriyeti, seçme imkânı ve fiil gücü bulunmadığını, dolayısıyla kulun Allah tarafından önceden takdir edilmiş bulunan işleri yapmaya mecbur olduğunu savunur. Cebriyyeye göre insan, “havada rüzgarın önündeki yaprak” gibi güçsüz ve iradesizdir. Eşariye göre Kaza, Allah’ın ezeli karar ve hükmüdür, kader ise her şeye ait özel karar ve hüküm olup varlıkların birer birer yokluktan varlığa gelmesidir. Fiillerin yaratılmasında tek güç sahibi Allah’tır. Kaza ve kaderi kabul edip buna rıza gösterilmesi gerekir. Kaza ve kader kelimelerine Eşari ve mensuplarının verdiği manaların tersini veren Maturidi kaza ve kader meselesini Allah’ın ilim sıfatı ile izaha çalışmıştır. Meydana gelecek hadiselerin önceden takdir edilmesi kader, o fiillerin zamanı geldiğinde vuku bulması kazadır. Allah’ın mutlak ilmi, insanı ve ona verilen hür iradeyi kuşatmıştır. İnsan, Allah’ın ilminin dışında bir şey yapamaz. İnsanın fiillerinin

aslı Allah'ın kudret ve yaratmasıyla. Bununla birlikte insan cüzi iradeye sahiptir ve sahip olduğu bu iradeyle isteyerek fillerinin sahibi olmuştur. Ecel bağlamında konu ele alındığında Mutezileye göre iki ecel söz konusudur. Birincisi Allah'ın ilmine göre kişinin öldürülmesiyle hasıl olan ecel, ikincisi ise katilin öldürmekle tespit ettiği eceldir. Bu anlayışa göre öldürülen kimse ölmeydi asıl eceline kadar yaşayabilirdi. Diğer taraftan Ehl-i Sünnet akaidine göre ölen veya öldürülen eceliyle ölmüştür. Her insan kendisine takdir edilen hayatı yaşar ve eceli geldiğinde ölür (GÖLCÜK vd. 1998: 231-234, 262-267, 273-277).

Kader konusunda hemen bütün inanç sistemlerinin birbirinden farklı ve zıt fikirleri aynı anda barındırdığı görülmektedir. Birey ve toplumların benimsediği anlayış doğrultusunda tutum ve davranışlarının şekillendiği söylenebilir. Nitekim yapılan araştırmalarda yüksek düzeyde kadercilik anlayışının risk almayı arttırdığı ve önlem almayı azalttığı ortaya konmuştur (HAYNIE vd. 2014: 175-192).

Konu Türk toplumu açısından ele alındığında kadercilik anlayışının oldukça yaygın olduğu görülmektedir. Yapılan uluslararası bir araştırmaya göre toplumun yaklaşık yarısı tarafından kader ve doğaüstü güçler tarafından büyük ölçüde belirlenen bir hayat algısının yaygın olarak paylaşıldığı, sadece %28'lik bir kesimin hayatın akışını kendisinin değiştirebileceğine inandığı tespit edilmiştir (ÇARKOĞLU vd. [http://ipc.sabanciuniv.edu/ Erişim: 30.05.2019]). Bu bağlamda geliştirdiğimiz “İş Kazaları ve Kader Ölçeği” ile çoğunluğu Hanefî-Maturîdî olan Türk toplumunun kader anlayışı ve tutumunu görme ve değerlendirme fırsatı elde edilebilecektir. Aynı zamanda geliştirdiğimiz ölçek, iş kazalarında kader anlayışının etkisini ölçmeye yönelik, literatürde görülen eksikliğin giderilmesine katkı sağlayacaktır.

“İş Kazaları ve Kader Ölçeği” üzerinde yapılan ve ayrıntıları ileriki sayfalarda verilecek olan analizler neticesinde ölçeğin üç faktöre ayrıldığı görülmektedir. Bu doğrultuda iş kazaları ve kader anlayışı ile ilgili “teslimiyetçi kader anlayışı”, “tevekkülcü kader anlayışı” ve “öz yeterlikçi kader anlayışı” şeklinde üçlü bir tipoloji oluşturulmuştur.

Teslimiyetçi Kader Anlayışı

Türkçe sözlüklerde “boyun eğme eğiliminde olan, kabullenmiş” şeklinde anlam verilen (http://sozluk.gov.tr/ [Erişim: 30.05.2019]) “teslimiyetçi” kelimesi Arapça “S-L-M” kökünden gelmektedir. ‘Teslîm’ masdarının aslı “selleme” fiili, hem bir şeyi sahibine teslim etmeyi, hem de emre itaat etmeyi ifade eder. Teslimiyet, “barış, hükme rıza göstermek, Allah’a itaat etmek, boyun eğmek” gibi anlamlara gelmektedir (İBNİ MANZÛR, C.12, t.y.: 289-295).

Teslimiyetçi kader anlayışının sınırlarını ortaya koyabilmek için, insanın irade hürriyeti, fiil gücü, seçme imkânı, rızık, ecel gibi boyutlar üzerinden değerlendirme yapılabilir. Referanslarını kutsal metinlerden (Zümer Suresi 39/62, Tevbe Suresi 9/51, Ra'd Suresi 13/8, Kamer Suresi 54/49, Secde Suresi 32/13 vd.) de bulabilen bu anlayış doğrultusunda insanın gerçek manada gücü ve iradesi olmadığı kabul edilmektedir. Bu bağlamda birey doğaüstü güç/güçler ya da ilahi takdir doğrultusunda bir hayat yaşar. Tercih etme yetki ve gücü olmadığı için birey başına gelecek hususlarla alakalı olarak önceden belirlenene teslim olmalı ve rıza göstermelidir. Kişi ne kadar gayret etse de takdir edildiği kadar şeye (mal, mülk, rızık, evlat, akraba, vs.) sahip olabilir. Aynı şekilde birey takdir edilen ömrü yaşar ve süre tamamlandığında ölür. Dolayısıyla alınacak tedbirlerin sonuç üzerinde hiçbir etkisi olmayacak, insan ölecekse ölecek, yaşayacaksa yaşayacak, bir hastalık ya da engellilik durumu yaşayacaksa bunu görecektir.

İş kazaları bağlamında değerlendirildiğinde teslimiyetçi kader anlayışıyla, bireyin İlahi güç tarafından önceden takdir edilen kaderi yaşamak zorunda olduğu, bunu değiştirmeye gücünün yetmeyeceği, çalıştığı işin kişinin kaderi olduğu, iş yaşamında başına geleceklerle ilgili hiçbir tedbirin durumu değiştirmeyeceği, bireyin irade ve yönelimlerinin bir anlamının bulunmadığı,

dolayısıyla olanlardan sorumlu tutulamayacağı yaklaşımına sahip bir kader anlayışı kastedilmektedir.

Tevekkülcü Kader Anlayışı

“V-K-L” kökünden türeyen tevekkül kelimesi “bir işi, güvendiği bir kimseye, birine havale etme, ona güvenme” manasına gelmektedir (İBNİ MANZÛR, C.11, t.y.: 736). Fakat bu güven bireyin hiçbir şey yapmadan, çaba sarf etmeden beklenti içerisine girmesi ve ihtiyaçlarının karşılanması anlamı taşımaz (KARADAŞ 2017: 61-62). Tevekkül, yapılacak işler için istişare, irade, yöneliş ve gerekli çabanın ortaya konmasından sonra işi Allah'a havale etme ve güvenme anlayışıdır (bkz. Şura Suresi 42/38, Tevbe Suresi 9/105, Al-i İmran Suresi 3/159).

Bu anlayış doğrultusunda birey fillerini kendi iradesi ile seçer, çabalar. Fakat işleri nihai anlamda yaratan, var eden Allah'tır. İnsan ise tercih ve gayretinden sorumludur. Kişi rızkını aramakla mükelleftir fakat Allah'ın takdiri kadar rızıklandırılır. Ecel de aynı şekilde Allah'ın takdiridir, ölüm anı öne alınamaz veya geciktirilemez (Araf Suresi 7/34, Al-i İmran Suresi 3/145), fakat insan kendi ya da başkasının canına yönelik irade ve yönelişinden sorumludur.

İş kazaları bağlamında değerlendirildiğinde tevekkülcü kader anlayışı ile kastedilen şey, bireyin çalıştığı işi ve yaşadıkları her ne kadar kişinin kaderi olsa da bu süreçte gösterdiği irade, yöneliş ve gayretin önemsendiği, bireyin kazaları önlemeye yönelik olarak gerekli çalışmalarını yapmak ve tedbirleri almakla sorumlu olduğu, ancak sorumluluklarını yerine getirdikten sonra Allah'a güveneceği, daha sonra ortaya çıkacak takdire de rıza göstereceği bir kader anlayışıdır.

Öz Yeterlikçi Kader Anlayışı

Diğer kader yönelimlerinde de olduğu gibi referanslarını dini metinlerden bulabilen (bkz. Necm Suresi 53/39, Müddesir Suresi 74/38, İnsan Suresi 76/3, vd.) öz yeterlikçi anlayış, insanın sahip olduğu kudreti önceleyerek her insanın ve toplumun kendi kaderini kendisinin çezeceği inancına dayanmaktadır.

Bu anlayışa göre insan, kendi özünde barındırdığı güçle kendi kendine yeten bir varlıktır. Belli bir kudret, öğrenme ve gelişme potansiyeline sahiptir. Dolayısıyla kendi işlerini planlar, irade gösterir ve meydana getirir. Diğer bir ifadeyle yaptığı işler zorunlu değil kendi kesp ve iradesine bağlıdır. Kişi gayret ettiği ve çalıştığı ölçüde rızık elde edebilir. İlahi güç nazarında bir ömür biçilmiş olmakla birlikte birey kendisi ve başkalarının eceli üzerinde belirleyici olabilir.

İş kazaları bağlamında değerlendirildiğinde öz yeterlikçi kader anlayışıyla, bireyin tercih, tedbir ve çalışmalarının yaşayacakları üzerinde asıl belirleyici olduğu, ölüm dahil yaralanmalı bütün kazaların gerekli tedbirler alındığında önlenilebileceği, dolayısıyla kazaya sebebiyet verenlerin bundan sorumlu olduğu yaklaşımına sahip kader anlayışı kastedilmektedir.

İş Kazaları ve Kader Ölçeği

Çalışmamızda iş kazaları ve kader anlayışına yönelik tutumları ölçmek için likert tipi dokuzlu derecelendirmeli ölçek geliştirilmiştir. Öncelikle literatür incelenerek soru havuzu oluşturulmuş ve 29 maddelik uygulama formu geliştirilmiştir. Araştırmalarda kullanılan likert tipi ölçeklerin genellikle beşli derecelendirmeli ölçekler olduğu görülmektedir. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirliği açısından en uygun seçenek sayısının kaç olması gerektiği ile ilgili farklı değerlendirmeler olmakla birlikte (TURAN vd. 2015: 186-203). Preston ve Colman, 2, 3 ve 4 seçenekten oluşan ölçeklerin en düşük, 7, 9 ve 10 seçenekten oluşan ölçeklerin ise en yüksek geçerlik, güvenilirlik değerlerine sahip olduklarını ortaya koymuşlardır (PRESTON vd. 2000: 1-15). Bu bağlamda ölçekte dokuzlu derecelendirmeli sistem kullanılmış, sadece uç değerler etiketlenerek ara değerler boş bırakılmıştır. Ölçek Batı Akdeniz Bölgesinde sanayi kuruluşlarında çalışan 140 kişilik

bir gruba uygulanmış¹, eksik ve geçersiz formlar çıkarıldıktan sonra SPSS'e 135 anketin veri girişi yapılmıştır. Elde edilen veriler üzerinden ölçeğin açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır.

Faktör analizi, aynı yapıyı ölçen değişkenleri bir araya toplayarak ölçmeyi az sayıda faktör ile açıklamayı amaçlayan istatistiksel bir tekniktir. Verilerin faktör analizi için uygunluğu Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ve Barlett Sphericity testi ile incelenebilir. KMO testinin .60'tan yüksek, Barlett testinin anlamlı çıkması verilerin faktör analizi için uygunluğunu gösterir (BÜYÜKÖZTÜRK 2006: 123-126). Bununla birlikte KMO testinin 0.7 ve üzerinde olması iyi kabul edilmektedir (CAN 2014: 303). Çalışmamızda, ölçekte yer alan maddelerin bir faktör için uygunluğunun değerlendirilmesinde faktör yük değerinin .30 ve daha yüksek olması ölçüt olarak alınmıştır. Faktör analizi için verilerin uygun olduğu görüldükten sonra yapılan açımlayıcı faktör analizi sonunda faktörlerde faktör yük değerleri .30'dan düşük olan ve iki veya daha fazla faktörde faktör yük değerleri arasındaki fark .10'dan küçük olan 11 madde ölçekten çıkarılmıştır. Veriler tekrar analiz edilmeden önce tersten puanlanması gereken 4. madde ters puanlanmış, sonrasında ölçekte kalan 18 madde için açımlayıcı faktör analizi tekrar edilmiştir.

Ölçeğin güvenirlik katsayıları için Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı ile madde toplam korelasyonlarına bakılmıştır. Örneklem grubunun iş kazaları ve kader anlayışlarını tespit etmek amacıyla geliştirilen ölçeğin faktör analizi ve madde analizi sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

İş Kazaları ve Kader Ölçeği ve Madde Analizi

Tablo 1: İş Kazaları ve Kader Ölçeği Faktör ve Madde Analizi Sonuçları

İş Kazaları ve Kader Ölçeği Maddeleri	Faktör Ortak Varyansı	Döndürme Sonrası		
		1. Faktörde Yük Değeri	2. Faktörde Yük Değeri	3. Faktörde Yük Değeri
MADDE-3 İnsan ne kadar uğraşsa da yaşayacağı alın yazısını değiştiremez.	,702	,816		
MADDE-5 İş hayatında ne kadar önlem alınsa da başa gelecek kaza engellenemez.	,641	,793		
MADDE-1 İnsanın yaşadığı her şey İlahi güç tarafından önceden planlanmıştır	,647	,762		
MADDE-11 İş yerinde bir işçinin iş kazası sonu yaralanması veya ölümünden işveren sorumlu tutulamaz, takdir böyledir, rıza göstermek gerekir.	,545	,716		
MADDE-4 İş yerinde gerekli tedbirler alındığında kazalar önlenbilir.	,527	,715		
MADDE-9 İş kazası sonucu hayatını kaybeden kişinin gerekli önlemleri almadığı	,478	,687		

¹ Ölçeğin örneklem üzerinde uygulanması, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu Öğretim Üyesi Dr. Ali ÖZ'ün destek ve katkılarıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya olan katkılarından dolayı teşekkürü bir borç biliriz.

ortaya çıksa da ölüm ilahi takdir olduğu için bundan sorumlu olmaz.		
MADDE-15 Bir kişi işine besmele ve dua ile başlarsa gerekli tedbirleri almasa dahi meydana gelecek kazalardan korunur.	,604	,647
MADDE-16 İnsanın yaptığı düşünülen bütün işleri aslında irade eden ve yaratan Allah’tır, insanın gerçek manada gücü yoktur.	,529	,611
MADDE-28 İnsanın çalıştığı işi kaderidir, gayret etse de etmese de o iş onu bulur.	,373	,506
MADDE-6 İnsan tercih yapma yetisi bulunmakla birlikte kendisi için tayin edilen kaderi yaşar.	,662	,783
MADDE-12 İnsanın kaza yapmasına sebebiyet verecek hataları yaptırın ya da ihmale yönelten de ilahi bir güç vardır.	,656	,753
MADDE-14 İşveren ve işçinin gerekli tedbirleri alma sorumluluğu olmakla birlikte İlahi güç tarafından takdir edilen kazanın önüne geçilemez.	,481	,686
MADDE-10 İşleri yaratan Allah olsa da insan iradesiyle yaptığı tercihinden sorumludur.	,683	,657
MADDE-29 Çalışacağı iş alanı konusunda insan irade gösterir, fakat hangi işte çalışacağını İlahi takdir belirler.	,344	,485
MADDE-18 Çalışma ortamında kazalardan korunmak için gerekli tedbirlerin alınmasından işverenler birinci derecede sorumludur.	,596	,768
MADDE-13 Tedbir almadığı için geçirdiği kaza sonucu yaşamını yitiren kişi ihmalden dolayı yaşamını kaybetmiş olur.	,558	,729
MADDE-24 Makine kaynaklı bir iş kazasında, işçi ve işverenle birlikte makine üreticisine kadar tüm süreçlerde ihmali olan kişiler sorumludur.	,506	,707
MADDE-7 Tedbir almadığı için iş kazasında yaşamını yitiren kişi gerekli tedbirleri almış olsaydı başına bu durum gelmezdi.	,408	,444

1. Faktörün Açıkladığı Varyans: % 27,49
 2. Faktörün Açıkladığı Varyans: % 15,02
 3. Faktörün Açıkladığı Varyans: % 12,72
- Ölçeğin Açıkladığı Toplam Varyans: % 55,23
Alfa: .80

İş kazaları ve kader anlayışını belirlemeye yönelik 18 maddeden oluşan “İş Kazaları ve Kader Ölçeği” faktör analizi sonuçlarına göre üç faktörlüdür. Önemli olarak belirlenen faktörlerden birincisi ölçeğe ilişkin toplam varyansın % 27,49’unu, ikinci faktör % 15,02’sini, üçüncü faktör % 12,72’sini açıklamaktadır. Üç faktörün açıkladığı toplam varyans % 55,23’tür.

Faktör döndürme sonrasında ölçeğin birinci faktörünün dokuz maddeden (1, 3, 4, 5, 9, 11, 15, 16 ve 28), ikinci faktörün beş maddeden (6, 10, 12, 14 ve 29), üçüncü faktörün dört maddeden (7, 13, 18 ve 24) oluştuğu belirlenmiştir. Birinci faktörde yer alan maddelerin kendi faktöründeki yük değerleri 0,506-0,816 arasında değişmektedir. Aynı değerler ikinci faktörde yer alan beş madde için 0,485-0,783 arasındadır. Üçüncü faktörde yer alan maddelerin kendi faktöründeki yük değerleri ise 0,444-0,768 arasında değişmektedir.

Faktörlere maddelerin içerikleri dikkate alınarak isim verilmeye çalışılmıştır. Birinci faktörde yer alan maddelerin teslimiyetçi kader anlayışıyla ilgili olduğu dikkate alınarak bu faktöre “Teslimiyetçi” ismi verilmiştir. İkinci faktörde yer alan maddeler tevekkülcü kader anlayışı ile ilgilidir. Bu nedenle ikinci faktöre “Tevekkülcü” ismi verilmiştir. Üçüncü faktörde yer alan maddelerin öz-yeterlikçi kader anlayışıyla ilgili olduğu dikkate alınarak bu faktöre de “Öz-Yeterlikçi” ismi verilmiştir.

Her bir ifadenin katılımcıları ne derece ayırt ettiğini değerlendirmek amacıyla yapılan madde analizi sonuçlarına göre madde toplam korelasyonlarının 0,344 ile 0,702 arasında olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda iş kazaları ve kader ölçeğini oluşturan her bir maddenin ayırt edici özelliğe sahip olduğu söylenebilir. Ölçeğin güvenilirlik katsayısı alfa ise .80 olarak bulunmuştur. Bu değer ölçme aracının güvenilirliğinin bir göstergesidir. Yukarıda ifade edilen bulgular birlikte değerlendirildiğinde “İş Kazaları ve Kader Ölçeği”nin geçerli ve güvenilir bir veri toplama aracı olduğu ifade edilebilir.

Sonuç

İş kazalarında en fazla insanın hayatını kaybettiği ülkeler sıralamasında Türkiye’nin yeri göz önünde bulundurulduğunda konunun dini ve sosyal açıdan önemi ortadadır. Daha önce de ifade edildiği gibi iş kazalarının meydana gelmesinde birçok faktör etkili olmakla birlikte, gerekli tedbirleri alma ile risk almaya yönelik tutum ve davranışların arka planında birey ve toplumların inanç ve kabulleri önemli bir yer tutmaktadır. Bu bağlamda benimsenen kader inancının ortaya konması, gerekli tedbirleri almaya yönelik beklenen bilgi, tutum ve davranış değişikliğinin sağlanması adına yapılacak çalışmalara ışık tutacaktır.

Bu çalışmada, birey ve toplumların iş kazaları ve kader anlayışlarını ölçmeye yönelik olarak “İş Kazaları ve Kader Ölçeği” ismini verdiğimiz özgün bir ölçek geliştirilmiştir. İş kazaları ve kader anlayışını belirlemeye yönelik 18 maddeden oluşan “İş Kazaları ve Kader Ölçeği” faktör analizi sonuçlarına göre üç faktörlüdür. Önemli olarak belirlenen faktörlerden birincisi ölçeğe ilişkin toplam varyansın % 27,49’unu, ikinci faktör % 15,02’sini, üçüncü faktör % 12,72’sini açıklamaktadır. Üç faktörün açıkladığı toplam varyans % 55,23’tür. Birinci faktörde yer alan maddelerin kendi faktöründeki yük değerleri 0,506-0,816 arasında değişmektedir. Aynı değerler ikinci faktörde yer alan maddeler için 0,485-0,783 arasındadır. Üçüncü faktörde yer alan maddelerin kendi faktöründeki yük değerleri ise 0,444-0,768 arasında değişmektedir.

Her bir ifadenin katılımcıları ne derece ayırt ettiğini değerlendirmek amacıyla yapılan madde analizi sonuçlarına göre madde toplam korelasyonlarının 0,344 ile 0,702 arasında olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda iş kazaları ve kader ölçeğini oluşturan her bir maddenin ayırt edici özelliğe sahip olduğu söylenebilir. Ölçeğin güvenilirlik katsayısı Cronbach alfa ise .80 olarak bulunmuştur. Bu değerler ölçme aracının güvenilirliğinin bir göstergesidir.

Yapılan analizler neticesinde “İş Kazaları ve Kader Ölçeği”nin 18 maddeli, 3 faktörlü geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğu görülmüştür. Çalışmada iş kazaları ve kader anlayışına yönelik üç tip kader yönelimi ortaya konmuştur. Bunlar, “teslimiyetçi”, “tevekkülcü” ve “öz yeterlikçi” kader anlayışlarıdır.

Teslimiyetçi kader anlayışıyla, bireyin İlahi güç tarafından önceden takdir edilen kaderi yaşamak zorunda olduğu, bunu değiştirmeye gücünün yetmeyeceği, çalıştığı işin kişinin kaderi olduğu, iş yaşamında başına geleceklerle ilgili hiçbir tedbirin durumu değiştirmeyeceği, bireyin irade ve yönelimlerinin bir anlamının bulunmadığı, dolayısıyla olanlardan sorumlu tutulamayacağı yaklaşımına sahip bir kader anlayışı kastedilmektedir.

Tevekkülcü kader anlayışı ile kastedilen şey, bireyin çalıştığı işi ve yaşadıkları her ne kadar kişinin kaderi olsa da bu süreçte gösterdiği irade, yöneliş ve gayretin önemsendiği, bireyin kazaları önlemeye yönelik olarak gerekli çalışmaları yapmak ve tedbirleri almakla sorumlu olduğu, ancak sorumluluklarını yerine getirdikten sonra Allah’a güveneceği, daha sonra ortaya çıkacak takdire de rıza göstereceği bir kader anlayışıdır.

Öz yeterlikçi kader anlayışıyla, bireyin tercih, tedbir ve çalışmalarının yaşayacakları üzerinde asıl belirleyici olduğu, ölüm dahil yaralanmalı bütün kazaların gerekli tedbirler alındığında önlenilebileceği, dolayısıyla kazaya sebebiyet verenlerin bundan sorumlu olduğu yaklaşımına sahip kader anlayışı kastedilmektedir.

Kader algısı ve kadercilik eğiliminin risk ve önlem alma konularındaki etkisi düşünüldüğünde, geliştirilen “İş Kazaları ve Kader Ölçeği”nin, iş kazalarının azaltılması ve önlenmesi çalışmalarında ve diğer araştırmalarda, alana önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Aynı zamanda geliştirdiğimiz “İş Kazaları ve Kader Ölçeği” ile çoğunluğu Hanefî-Maturîdî olan Türk toplumunun kader anlayışı ve tutumunu görme ve değerlendirme fırsatı elde edilebilecektir. İş kazaları ve kader algısı konusunda farklı bölgelerde yapılacak alan çalışmalarıyla Türk toplumunun konu ile ilgili yönelimi daha net olarak ortaya konabilecektir.

Diğer taraftan gerek bu konuyla ilgili olsun gerekse diğer sosyal konularla ilgili olsun böylesi ölçek geliştirme ve alan çalışmaları, bireysel tutum ve davranışları, toplumsal olay ve olguları daha iyi anlamamıza yardım edecektir.

KAYNAKÇA

- Bolay, S. H. (1997). *Felsefi Doktrinler Ve Terimler Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş. (2006). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Can, A. (2014). *Spss İle Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Çarkoğlu, A., & Kalaycıoğlu, E. (Tarih Yok). "Türkiye’de Dindarlık: Uluslararası Bir Karşılaştırma", İstanbul: Sabancı Üniversitesi İstanbul Politikalar Merkezi. 05 30, 2019 Tarihinde [Http://İpc.Sabanciuniv.Edu/Wp-Content/uploads/2013/01/Rapor-Kamu-Dindar%C4%B1k-1.Pdf](http://ipc.sabanciuniv.edu/Wp-Content/uploads/2013/01/Rapor-Kamu-Dindar%C4%B1k-1.Pdf) Adresinden Alındı
- Daşbadem, İ. (2008). *Geçmişten Günümüze Yahudi Mezheplerinin Mesih Anlayışı Ve Mesihi Hareketler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Konya Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demir, A., & Öz, A. (2018, Aralık). "Teolojik Açından İş Kazalarının İncelenmesi". *Avrupa Bilim Ve Teknoloji Dergisi*(14), 189-197. 05 30, 2019 Tarihinde [Https://Dergipark.Org.Tr/Download/Article-File/579763](https://dergipark.org.tr/download/article-file/579763) Adresinden Alındı
- Gölcük, Ş., & Toprak, S. (1998). *Kelam*. Konya: Tekin Kitabevi Yayınları.

- Haynie, D. L., Soller, B., & Williams, K. (2014). "Anticipating Early Fatality: Friends', Schoolmates' And Individual Perceptions Of Fatality On Adolescent Risk Behaviors". *Journal Youth Adolescence* (43(2)), 175–192.
- İbnimanzûr. (Ts). *Lisânü'l-Arab* (Cilt 13). Beyrut: Darü's Sadr.
- Karadaş, C. (2017). *Kadere İman*. İstanbul: Dib Yayınları.
- Kırman, M. A. (2004). *Din Sosyolojisi Terimler Sözlüğü*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Macit, M. (2014). *Boyun Eğme-Başa Çıkma Sarkacında Kadercilik Sosyal Psikolojik Bir Yaklaşım*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Preston, C. C., & Colman, A. (2000). "Optimal Number Of Response Categories İn Rating Scales: Reliability, Validity, Discriminating Power, And Respondent Preferences". *Acta Psychologica*(104), 1-15.
- Tarakçı, M. (2010). "Kalvinizmde Kader Anlayışı". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19(2), 93-119.
- Tavşancıl, E. (2005). *Tutumların Ölçülmesi Ve Spss İle Veri Analizi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Turan, İ., Şimşek, Ü., & Aslan, H. (2015). "Eğitim Araştırmalarında Likert Ölçeği Ve Likert-Tipi Soruların Kullanımı Ve Analizi". *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*(30), 186-203.
- <http://sozluk.gov.tr/> (Erişim: 30.05.2019).